

Jehudá Ámicháj Élő történelem

Ebben a mi országunkban csaknem elsüllyedünk a jelképek tengerében. Nincs olyan hely, ahol különféle események, jók és rosszak ne történtek volna, a távoli múltban és nem is olyan régen. És az emlékeket tekintve minden hely sokrétegű. Olyan ország ez, ahol minden újabb esemény újabb kultuszt vagy ideológiát, mi több, akár újabb valást szül.

És most Tel-Aviv is, fiatal városunk, melynek minden szeglete a cionizmus üde és ragyogó termése, most e város is csatlakozik a zsidó történelem jelentős helyszíneire, melyek hagyománygyökerei egész az ősidőig nyúlnak vissza, hogy mostantól mindörökké emlék- és zarándokhely legyen. Ezentúl így emlegetik majd: Jeruzsálem, Mecádá és Tel-Aviv.

Elsüllyedünk a jelképiségben: a teret, amelyet eddig Izrael Királyairól neveztek el, mostantól Jichak Rabin térnek hívják majd. Úgy tetszik, nincs Rabinnál arra érdemesebb, hogy Izrael királyai helyébe lépjen. Mintha Izrael minden királya egybegyűlt volna, hogy a maguk helyére válasszák ezt az embert. Akárcsak jobbjai, Jichak Rabin is a háború és a béke embere volt.

Mit mondtak el már, s mit mondanak el még a hozzá hasonló halottakról: „kimagasló egyéniség”, mondták Saul királyról. És Saul király, aki „vállától felfelé magasabb volt az egész népnél”, uralkodása hátralevő részében elszakadt népétől és a valóságtól. Jichak Rabin nem volt „vállától felfelé magasabb”, hanem „válltelve” együtt élt népével, mindannyiunkkal. Nem lett belőle még „életében legenda”, de életünk valóságában megtestesített minden jót és tisztaságot. Azt mondták róla, „analizáló elme”. Tiszta és elemző gondolkodással áldatott meg, a tennivalók ösztönös, mély megérzésével. Ő maga nem volt mítosz, de mítosszá tette a valóságot. Nem volt „rejtélyes hős”, sokkal inkább nyílt, erős és célkitűzéseiben biztos egyéniség. Halálában nem „parancsolta meg nekünk az életet”, hanem még életében utasított minket az életre, az élet folytatására, hogy aztán halála rá-

nyomja telt arcára a bélyegét. Nem volt „kardfor-gató és írástudó”, ahogy sokakat igyekeznek fűrgén ellátni e jelzőkkel. A háború szakembere és a helyes beszéd embere volt. Távol állt tőle a magas-ztos, emelkedett nyelvezet és a költői látomások, a prófécia és a szemképráztató ideológia. Nem volt fáklyavivő; maga vált lobogó lánggá, anélkül, hogy tudta volna. A nép nyelvén beszélt, és maga is egy volt a népből, a nép embere, a szó valódi értelmében, népi, de nem népiesen népszerű, populista. Cselekedetei mintha meghaladták volna az egy-személyi méreteket. Pedig ő is csupán egy szál emberként élt, zárkózottan, ám belső erővel felvér-tezve.

Csak alig néhányszor találkoztunk, többnyire a nyilvánosság előtt, röviden és futólag. Életrajza-ink azonban hasonlítanak (hetven éven felül két év ide-oda már nem számít). A negyvenes évek elején, megalakulásakor csatlakozott a Palmachhoz,* én meg bevonultam az angol hadsereg izraeli zászlóaljába. A Palmachba csak a függetlenségi hábo-rú előestéjén álltam be. Rabin a Harél zászlóaljban Jeruzsálemtől harcolt, én a jeruzsálemi, a Negev zászlóaljban. Ő már akkor is mindannyiunk szere-tett parancsnoka volt, és nevét ismerték a Jif-táchban és a Negevben, a Palmach másik két zászlóaljában is. A háború befejezésekor a Palmach fel-oszlott, és többségünk hazament, haza a „sátrába és szőlőskertjébe”. Néhányan a jobbak közül ma-radtak, hogy megvessék az új hadsereg alapjait, így Rabin is, lévén egyike e vezetőknek. Felszed-te, összecsavarta Palmach-sátrát, és maradt, hogy felépítse Cáhál fellegvárát, erősítését, és felkészül-jön az elkövetkezendő háborúkra. De a Palmach összecsavart sátorlapja örökre ott maradt szíve re-keszeiben, ahogy a legendás tábornokok zarándok-ka is bensőjében, izzón és csendesen, akárcsak az orcája.

Érezte, hogy továbbra is háborúban kell léteznie, hogy eljuthasson a békéhez. Ezért töltött el öröm

*Palmach – Plugát machteret, földalatti osztagok.

és büszkeség, amikor engem s még néhány társamat arra kért, menjünk el vele Oslóba a Nobel-békedíj átvételére, és ott, az ünnepi eseményen olvassak fel békeverseim közül. Köszönőbeszédében ő maga is elmondta egy versemet.

Térjünk vissza az Izrael Királyai térre, amely voltaképpen Jichak Rabin tér. Élete végén minden királyról ezt mondták: „És a többi dolog, minden amit tett, vajon nincs-e feljegyezve az idők törté-

netét elbeszélő könyv lapjain?” Mi magunk vagyunk e könyv, mi mindannyian. Ezek a dolgok mind a miénk, és eme napok Izrael állam ideje és napjai, és azé az egészé, ami csak létezik, ami csak jó és helyes. És mindannyian lapok vagyunk abban az élő történelemkönyvben, ahová felíratott minden, amit Jichak Rabin életében tett.

Emléke él és élni fog.

Jorám Kanjuk

Az álmodozó cionista ifjú

Furcsának tűnik, hogy szentimentális érzelmeket tápláljak egy olyan ember iránt, akit bírálтам, aki soha nem szólított barátjának, és aki parancsnokom volt a függetlenségi háborúban. Néhány napja Oslóban tartózkodtam, amikor hallottam, hogy rálöttek. Kora reggel megérkeztem Stockholmba, és ugyanabban a szobában, ahol évekkkel azelőtt anyám haláláról értesültem, megtudtam, hogy már meghalt. A könnyek, amelyeket nem ontottam anyámért, most Jichak Rabinért ömleni kezdtek.

Én is azok közé tartoztam, akik győzködték, induljon a választásokon a miniszterelnöki posztért 1974-ben, majd Los-Angelesben hallottam naiv lemondásáról, ami annyira jellemző, és illik egy igazi harcoshoz, olyasvalakihez, aki nem tud hazudni és nevetni pirulás nélkül. A lányom éppen a híreket tolmácsolta: Izrael megnyerte a kosárlabda Európa-bajnokságot – aztán felkiáltott –, egy pillanat, Rabin lemondott! Én meg elgondolkodtam, ugyan minek? Mikor fonódott össze a makulátlan tisztaság a politikával? És amikor nem fogtam fel behódolását a telepések előtt, igaz, ott legalább megjelent egy szitkozódó, megvetően zsi bongó sokaság, akkor is azt éreztem, mintha nem értette volna a halálával szemközt a falra pingált szavakat.

Akkor is bizalmat keltett maga iránt, amikor előállt hajmeresztő jelszavával: „összetörni a csontjait is!” Volt benne valami, ami miatt mindig meg lehetett bízni benne. Tizennyolc évesen, 1948-ban harcoltam a parancsnoksága alatt. Ő nem volt az

a „szácbák”-szörnyeteg palmachnyik, aki szíjat hasított a hátadból. Büszke volt, ugyanakkor zárkózott, érzélgősségtől mentes, szemérmes.

Az izraeli vezetők közül Rabin állt legközelebb a tipikus „szabreról” alkotott képünkhöz, mindenféle archeológia- és halálkultúra nélkül vált az őt magát is megihlető „berésitbéli emberek” fiává, mégis megmaradt mindőjük közt a legrejtélyesebbnek. Kedvenc dala a *Barátvágról* szólt, de akkor is magának való emberként élt, amikor fiatalon keményen parancsnokolt a háborúban, a függetlenségi háborúban. Valaki szólt neki, itt egy ember, aki nagyon súlyosan megsebesült. Ez az ember én voltam, ő pedig odalépett hozzám, és egyáltalán nem a helyzethez illő hangon megkérdezte, mi az, likacsos uborkareszelő akarsz lenni? A „likacsos-reszelő”-nek, ami bennem propellerek képzetét keltette, köszönhetem, hogy még ma is élek. Egyedül maradtam meg egy egész századból, majd valamivel később, amikor látta, hogy a kavicsos ösvényen sétálok, odaszólt, és azt kérdezte: te élsz? Igen, mondtam, de egyedül.

Szerettem egyszerű nemességét, a mindenféle „mi újság” meg „áhlán”^{*} nélküli közvetlenségét. Amikor Jaske, a partizán meghalt, akit mindenki kedvelt, tudni szerettük volna, ki is ő, mert elfelejtettük megkérdezni tőle, és egyesek már-már felírták volna a sírjára: „ismeretlen”. Elindultam Má'álé-Háhámisá felé, Rabin ott ült egy térképekkel bo-

^{*}Áhlán – arab köszöntés.

rított asztalnál, és megkérdezte, mit akarok. Elmondtam: elesett Jaske, a partizán, és a sírjára most fel akarják írni: „ismeretlen”, én pedig azt kérném, írják oda, Jaske, a partizán. Rám nézett gyermeteg tekintetével, úgy, ahogyan azt a norvég televízióban láttam, amikor – talán életében először – nyilvánosan énekelt, és azt mondta, rendben. Mint a nemeslelkűség kifejeződését őrizgettem ezt az évek folyamán.

Szerettem az igénytelenségét. Olyankor, ha azt gondoltam, hogy téved, akkor sem úgy nézett ki, mint aki politikai cselszövéseket forral. Az idők patinás nyomait őrző Európát, amit „plánétánkon” nemigen kedvelnek, idegennek érezte. Két országot szeretett igazán, a mi gyomos földünket és Amerikát. Mindkettőt felfordulás árán, pionír életvitellel alapították. Okoskodás, szépelgés nélküli, nyersen lényegre törő országok. Mint ő maga. Még évek múltán is nemegyszer hallottuk, hogy ezt mondja Amerikában: Unitestates. Talán dédelgett egy álmot, hogy ő lesz az első izraeli elnök, az amerikai elnök hatáskörével felruházva, aki Jeruzsálemből Washingtonban képviseli Izraelt. De nem kerültem hozzá olyan közelségbe, hogy megismerjem az álmait.

Emlékszem azokra az időkre, amikor néhányan a Hadügyminisztériummal szemben tüntettünk, azok ellen, akik végül is Rabint meggyilkolták. Itán Chávér, aki szerette és akit hűséges barátjának tarthatott, meglátott és kijelentette: most már elkezdhetjük, és becsukták a kaput. Egy alkalommal, Sáfájim beköiútja előtt, a RÁC egyik gyűlésén ott állt egy rendőr, két katonatiszti és mellettük a KÁCH mozgalom egyik embere, kezében zászlóval meg gyilkosan mérgező jelmondatokkal, és hájas pocakján ide-oda billegett egy félautomata puská. Panaszt emeltem, cikket írtam, kigúnyoltak. A rendőrség szóvivője azt mondta, minden rendben. Én meg tudom, hogy azon a napon, abban az órában, amikor a Munkapárt miniszterei eljöttek a RÁC pártot üdvözölni; látták, mi történik, és nem szóltak egy szót sem, dördült el a lövés, mely kidöntötte, kitépte ezt a fát Izrael Földjéből, s leterítette az álmodozó cionista ifjút, aki jámborságában nem tett meg mindent, hogy megakadályozza halálát.

Évekkel ezelőtt írtam egy jegyzetet *Beni barátai* címmel, melyben felidéztem, hogyan harcoltunk a hat méter széles jeruzsálemi úton, Katamon kerületben, az Óvárosban, hogyan támasztottuk ki gyu-

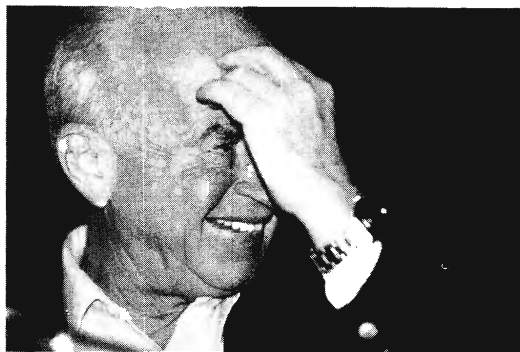
fával a szemünket, hogy el ne aludjunk a csatában, és Rabin parancsnokolt, nehogy bárki is megzavarja Beni Marsakot államalapítás közben. A tulajdon fülemmel hallottam, hogyan magyarázta Rabin Beninek, nem lehet egy hasára kötött kétinches aknavetővel megrohamozni egy épületet. De hangjában érezhető volt a tisztelet az egyik utolsó Jehuda törzsbéli vezér iránt.

Rabin ércbe öntött lágyágából csak a sírás maradt. A repülőtérről éppen a hétnapos gyászt lezáró nagygyűlésre értem haza, és egy szomorú népet láttam magam előtt. Csakis olyan ember, mint ő, tudott ilyen szeretetet ébreszteni, anélkül, hogy karizmatikus és szenvedélyes egyéniség lett volna, makacs, mélyesen mély és bensőséges tisztességgel. És íme, ez jutott eszembe, tessék, itt állok hatvanöt évesen, és ő már nincsen.

A nagy hadvezérek csizmában halnak meg. Rabin is elesett a valóság pogány pásztorával vívott csatájában, a szívbeli jó barátokkal szemben, akiket megnézhattunk a televízióban, amint halálára készülve gyakorlatoztak, ő pedig látta és hallotta, de vonakodott elhinni. Rabin elesett, de úgy tűnik, a békéért folytatott háborúban győzött.

Az izraeli szellemi élet kiválóságai „Akik szerették Jichakot” címmel antológiát jelentettek meg Jichak Rabinról és meggyilkolása tanulságairól. Összeállításunk ebből a kötetből válogatott

א ש ר א ה ב ת א ח י צ ח ק

Emil Habibi

A cadikok vére nem ömlik hiába

Igy suttog a jövőmondó Shakespeare közismert darabjában Julius Caesar fülébe: „Óvakodj március idusától”. De a figyelmeztetés nem mentette meg Julius Caesart. Ahogyan Izrael ama első miniszterelnökén sem segítettek a figyelmeztetések, kinek szíve egy izraeli zsidó gyilkos elvetemült pisztolygolyójától szűnt meg dobogni, bár az eset megtörténte után az összes óva intő helyénvalónak tartotta megjegyezni, látták a „falra írva” az undorító bűnt.

Úgy hozta a sors, hogy e sorokat e hó „idusán” írom. De nem márciusban, hanem novemberben. Nem vagyok jövőmondó, csupán egy hétköznapi ember, kinek rendszeres figyelmeztetései még egyetlen szerencsétlenséget sem akadályoztak meg. A szívem telve aggodalommal mindattól, ami időközben megtörténhet, de megnyugtatam magam a Korán egyik idézetével: „a büntetés benneteket, a Gondolat Gyermekeit új léttel adományoz meg”. Remélem, hogy a béke áldozatának, Jichak Rabinnak vére nem ömlött ki hiába, sem az izraeli, sem az arab társadalom számára.

Az izraeli társadalomban sokat beszélnek egy „másik Izraelről”, a „lelkiismeretről” és az önvád érzéséről. Már bevallják, hogy a rossz abban a vakhitben gyökerezik, mely szerint egy zsidó képtelen egy zsidó miniszterelnököt meggyilkolni. Egy évvel ezelőtt, a hebroni Ibrahimi dzsámiban imádkozó muzulmán arabok lemészárlása után azzal magyarázták tehetetlenségüket, hogy korábbi meggyőződésük szerint egy zsidó nem hajt végre ilyen iszonyú tömeggyilkosságot az arabok soraiban. De ki vitte véghez a mézárálást Kfár Kászemben, 1956-ban?

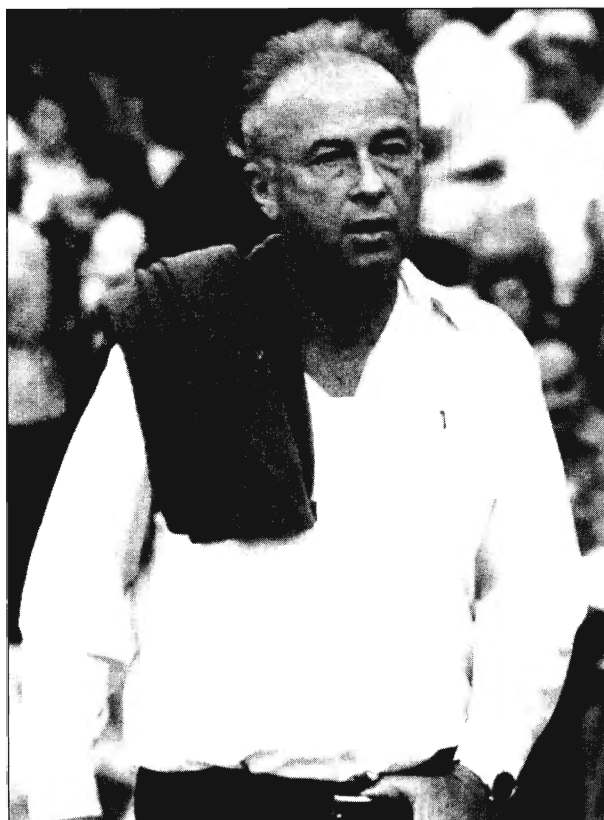
A „másik Izrael” iránt táplált reményeink nem válnak maguktól valóra. Sokan beszélnek egyfajta kívánatos türelemről a zsidók és zsidók egymás közti viszonyában. Ez mindenképpen szükséges és jó dolog. De legjobb tudomásom és személyes tapasztalataim szerint egy ilyen lépés nem irtja ki a rossz gyökereit. Egy további lépést is meg kell tenni: türelmet kell tanúsítani az arabok, de mindenek-

előtt a palesztinok iránt. Szükség volna egymás kölcsönös megismerésére, mert ebben az országban két nép él, de a sorsuk egy. Nem csak a Nyugati Part „sem nem a miénk, sem nem az araboké egészen”, amint ezt az államelnök kijelentette, hanem az egész országról elmondható: „sem nem a miénk, sem nem az araboké egészen”.

Az izraeli politika bűnei közül továbbra is az első az arabokkal szemben tanúsított magatartás, különösen pedig a palesztinokkal kialakított viszony a „zöld-vonalon” belül és kívül. Mi, palesztin arabok semmiben nem különbözünk a világ egyetlen más nemzetétől. Sem jobbak, sem rosszabbak nem vagyunk. Nem várjuk az izraeli hatalomtól, hogy bármiféle köszönetet mondjon azért, mert megadtuk Izraelnek a béke és a megbékélés lehetőségét. De a „békekormány” saját kezével fűrészele le a fát, amelyen ül, amikor nem mondja el népének, micsoda hatalmas árat fizetett a palesztin nemzet azért, hogy békét és megbékélést érjen el Izraellel. A Tanach összes ígérete sem igazolja akár egyetlen palesztin elűzését kizárólagos hazájából – Palesztinából; de a palesztinok már beletörődtek, hogy tárgyaljanak, s így eljussanak a kiegyezéssel megoldáshoz.

Egyetlen hazánk iránti szerelmünk lehetővé tette, hogy minden tragédián felülemelkedve ragaszkodjunk hozzá. A palesztinok nem kérik a letelepülést, hagyják el házaikat. Csak azt kérik, viselkedjenek úgy, ahogy mi is tettük Izrael területén, annak ellenére, hogy ez az ország szülőföldünk és apáink szülőföldje. A jövőbeli palesztin uralom úgy működik majd, ahogy működik, de a letelepülők nem esnek tömegmészárlás áldozatául, mint az a mi sorsunk volt Izraelben.

Makacsságunkban, a minket ért valamennyi szenvedés ellenére bebizonyítottuk, hogy mi vagyunk az „igazi anya”, mint az Salamon király híres legendájában áll. Ismételten szólítottam az izraeli békecsinálókat, ne habozzanak, és hörpintsék fel a keserű poharat népük szeme láttára: a keserű poharat, melyet mi és mások már kiittunk nemzetünk

színe előtt, vagyis – mondják el a történelmi igazságot, a régebbi és az újabb történelemről.

Megdöbbenő, hogy az első meggyilkolt izraeli miniszterelnök volt egyúttal az is, aki – egyik beszédében – a legközelebb jutott e történelmi igazsághoz: „midőn ebbe az országba jöttünk, úgy találtuk, hogy egy másik nép már benépesítette.”

Az, hogy egy zsidó gyilkos megölte az izraeli miniszterelnököt, felnyitotta az arab társadalom szemét is, figyelmeztetvén a hatalmas veszedelemre, amit a békefolyamatot és a kölcsönös belenyugvás menetét ellenző erők megerősödése jelent az izraeli társadalomban. Nyilvánvaló lett, hogy a békefolyamat nyomán az izraeli társadalomban kialakult feszültség nem pusztán politikai színjáték, hanem valóságos válsághelyzet, és talán sokkal mélyebb, mint az arab társadalom válsága. Nemegyszer felszóltottuk az izraeli társadalom békevágó erőit, keressék arab társaik barátságát, és támogassák őket népük körében a béke és a kölcsönös megbékélés ellenfeleivel folytatott harcukban. Mi újra meg újra megismételjük felhívásunkat, de tudatában vagyunk zsidó társaink szorultságának. Nem

lehet elkerülni népeink együttműködését s az egymás kölcsönös megsegítésére való törekvést. Egy csónakban evezünk, és nem érhetjük el a biztonságos partokat, a békét népeink együttműködése nélkül.

Eszembe jut Mohamed próféta egyik híres példázata: emberek utaznak egy hajón, s hirtelen észreveszik, hogy egyikük rést ütött maga mellett a hajó falán. Megkérdezik, miért tette, mire azt feleli: ez az ő helye, ott azt csinál, amit akar. Ha hagyják, hogy kedve szerint tegyen, a hajó elsüllyed, és vele az összes utas is. Ám ha megakadályozzák, hogy veszélyes cselekedetét végrehajtsa, mindannyian megmenekülnek.

Fájdalmunk az izraeli miniszterelnök meggyilkolása felett mély és valódi szenvedés, mivel mi, arabok érezzük, a gyilkos valójában az országunkban kiépítendő jövőnket vette célba. Mi már régóta tudjuk, amit az izraeli társadalom vonakodik tudomásul venni, közös csónakban evezünk: szenvedéseik a mi szenvedéseink, és örömünk sem lehet más, csak kölcsönös.

Merem remélni, hogy a csapás, amely Jichak Rabin meggyilkolásában egyúttal a mi osztályrészünk is, új életet teremt az arabok és zsidók számára ebben az országban, és visszariasztja a béke ellenségeit újabb gyilkos terrorcselekményektől. Amióta ez az elhúzódó, véres viszály kirobbant, láthattuk, hogy a béke arab ellenzőinek viselkedése támogatta a béke és a kölcsönös megbékélés izraeli ellenségeit. E magatartást „arab segítségnek” neveztük. A háborúskodás egész története bizonyíték a kölcsönös megbékélés arab és izraeli ellenségeinek rejtett kapcsolatára. Ez az első eset, amikor izraeli zsidók saját kezűleg hajtják végre ezt az undorító cselekedetet, anélkül, hogy az „arab segítségre” várnának. S ez nem véletlen: a béke és a kölcsönös kiegyezés kelő napjának ragyogása okozza. Minél ragyogóbb ez a nap, minél több meleget sugároz földjeinkre, annál inkább felolvasztja a múlt évi hó és jég maradványait, s annál inkább napvilágra tárja a múlt mocskát.

Így szóltak az ősi bölcsék, helyesen, a cadikok vére nem ömlik hiába. A kiömlő vér képes felnyitni a szemeket, és elpusztítani az ősi előítéleteket. Jichak Rabin az ősi előítéleteknek esett áldozatul. Az áldozat nagysága éppoly hatalmas, mint nyomában az eszméletre ébredés. S ez nemcsak egy másik Izrael kialakulásához vezethet el, hanem egy békére és kölcsönös megbékülésre érett Izraelhez is.

Ámosz Oz Megoldás – a megváltással szemben

Jichak Rabin nem volt karizmatikus ember: józan és megbízható hajóskapitány volt. Nem áldott meg Ben Gurion próféta lángolásával, Lévi Eskol melegségének bájával, nem volt benne Golda Meir mindent elsodró egyszerűségéből és Menachem Begin populisztikus energiájából. A tömeg előtte soha nem adott kifejezést érzelmeinek ütemes „Rabin! Rabin!” kiáltásokkal. Sőt éppenséggel, mivel óvatos mérnök és aprólékos navigátor volt, személyiségében megtestesítette az Új Izrael szellemiségét, azt az Izraelét, amely már nem megváltást keres, hanem megoldásokat.

Halálakor mégis példátlan hála- és szeretet hullám söpör végig és árad szét Izraelben: talán mert rendelkezett a változásokhoz szükséges erővel, hogy felismerje és megteremtse az új valóságot. Jichak Rabint érzékeny, sőt érzelgős embernek ismerhettük, ám csaknem a szégyenlősségig befelé fordulóknak: mint nemzedékéből oly sokan, ő is úgy vélte, az érzés mindenkinek a maga belső, személyes ügye.

Azok, akik az utóbbi években otthon tespedtek, mert arra gondoltak, a „kormánykerék” jó kezekben van, megvonták Rabintól és Peresztől az érzelmi és politikai támogatást, pedig ha kifejezik érzelmeiket, talán megkönnyítették volna számukra a béketeremtés nehéz mesterségét. Így sikerülhetett a szélsőségeseknek a hisztéria és a gyűlölet légkörével csordult megváltásukat a városi utcákat.

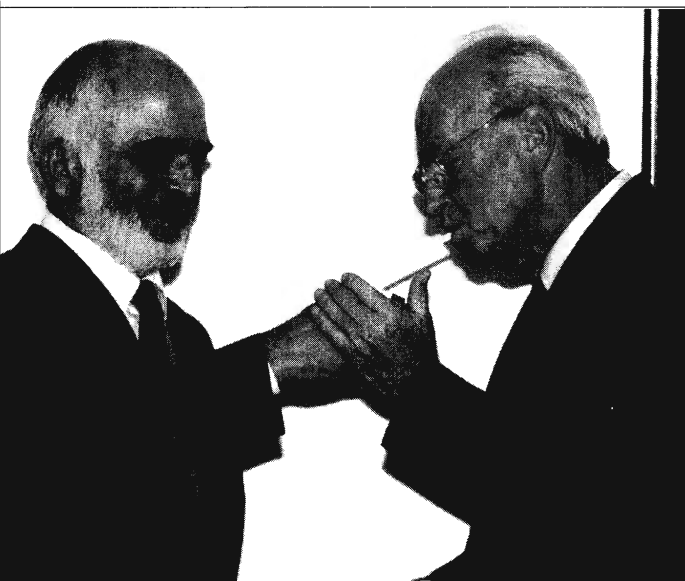
A Rabint gyászoló, utcára özönlő fiatalság, úgy tűnik, érezte, hogy ez az ember ott állt köztük és a következő háború, köztük és a tragédiákat szülő folyamatos területmegszállás és elnyomás között. Néhányan a jobboldalról nem mondták el nekünk az igazat: mialatt minden gyilkos arab terror-támadást felhasználnak, hogy elmélyítsék a rettegést és a gyűlöletet, amíg a sebesültek és halottak számát lobogtatják, és katonapolitikai, biztonsági indokokat kántálnak, titkolják valódi álláspontjukat: mindenáron teljes Izrael Földjét akarnak, és nem biztonsági megfontolásokból, hanem vallási és nemzeti-ideológiai hevülettől fűtve. Némelyikük ellenez minden enyhülést a palesztinokkal: nem mintha az enyhülés veszélyeztetné Izrael állam jövőjét, hanem mert veszélyezteti a teljes Izrael Földje eszmei vágyálmait.

Jichak Rabin, a vezérkari főnök, aki a hatnapos háború másnapján beszédet mondott a Scopus-hegyen, és kifejezte együttérzését a legyőzött ellenséggel tragikus, szorult helyzetéért, ő az, aki legutolsó beszédében, a békegyűlésen az Új Izrael szellemiségét hirdette: a humanizmust, pragmatizmust, a józan helyzetfelismerést és békére törekvést. Soha nem volt „ősapánk”, és nem volt „Rabin, Izrael királya” sem – bölcs és bátor testvérünk volt, szemérmes fivérünk, aki soha nem osztotta meg velünk érzéseit, mi pedig már elkészültünk, hogy beavassuk a miéinkbe.

Tovább kell folytatnunk óvatosan visszafogott, de végleg kijelölt útirányát – egyvalamit kivéve: többé nem fogjuk koporsóba zárni érzéseinket. Ezen túl nyíltan, tiszta hangon hirdetjük, hogy a béke és a demokrácia ügye nem pusztán mérnöki alkotás: hit és lelki odaadás is egyben. Hirdessük ezt rettenthetetlenül.

Néha pedig énekeljük „hatalmas, fájdalmas üvöltéssel”.

ÁCS GÁBOR FORDÍTÁSAI

Jehudit Hendel

Napló a nemtudásról

A házunk öt perc járásra van a Malchei Jisrael tértől. Megbeszéltük a barátnőmmel, Mirával, hogy a sabbat kimenetele után találkozunk törzshelyünkön, a térhez közeli kávéházban, és egy kicsit elüldögélünk a gyűlés előtt. Már sötétedni kezdett. Lassacskán kigyúltak az esti fények, a néptelen utca és a Dubnov-kert nagyon szép látványt nyújtott. A Ma'ane utcában már úttorlaszok álltak, rendőrök és fegyveres katonák jártak-keltek. Az Ibn Gvirolt lezárták az autók elől, az egész utcán végig buszok sorakoztak, amelyek a gyűlésre érkezőket szállították, mindenféle hátizsákos, nejlonzacskós, hálózsákos emberek zsi-bongtak, az egész olyan volt, mint egy hatalmas piknik. Egyesek karonülő gyerekeiket cipelték, mások a pázsiton heverésztek, beszélgettek, nevetgéltek, odaköszöntek az idegeneknek, teljesen úgy éreztem magam, mint egy óriási népünnepélyen.

Az izraeliek harcedzettek: megedzette őket a szenvedés, a háborúk, a terror. Szinte nincs is család az országban, amelynek legalább egy tagja meg ne sebesült volna valamelyik háborúban vagy terrorakcióban. Nővérem, Hannale férje, a várostervező Smuel Horowitz a nővérem szeme láttára halt meg egy autóbusz elleni merényletben. Nővérem maga is megsebesült. Mindhárom fia ott állt velem ezen a gyűlésen, nevettek, énekeltek, tele reménnyel. A tér még zsúfolt volt, amikor hazaindultam. Ahogy beléptem, csörgött a telefon: a fiam hívott, és a gyűlésről beszélgettünk. Közben valami sportközvetítést nézett a tévében. Egyszer csak felkiáltott: anya, rálöttek Rabinra! Felsikoltottam: micsoda? Hogyhogy? Lehetetlen, egy perce még ott voltam. De anya, megint bementék, rálöttek Rabinra, kiabált egyre a telefonba.

És elkezdődött a lidércnyomás.

Nem ismertem Rabint személyesen, de – mint az egész izraeli nép – én sem aludtam egész éjjel, csak zokogtam. Valódi könnyeket sírtam, keserű könnyeket, amilyeneket csak közeli hozzátartozók, rokon vagy barát halálakor sír az ember. És az emberek egyre csak sírtak, az utcákon, a járdán ülve.

Egész éjjel. És másnap. És harmadnap. Arcukat a kezükbe temetve zokogtak. Láttak már valaha egy egész népet zokogni? Egy kemény, harcedzett népet, amint az ajkát harapdálja, és egy újfajta szenvedést tanul. „...felemelé a nép ő szavát és sírának.”

Azóta sokszor azon kapom magam, hogy ülök a televízió előtt, mint akit megbűvöltek, nap mint nap, éj éj után. És újra csak azokat a képeket látom. Vajon hányszor láttam már őket? Százszor? Kétszázszor? Mint valami megszállott, újra és újra csak azt akarom látni.

S az a tér is, mint egy mágnes, mindennap újra odavonz. Aznap éjszaka több száz fiatal ült a járda kövén, tétován botladoztak az égő emlékgyertyák között. Hét nap, hét éjszaka virrasztottak. Hegedűre, mandolinra hajolva, halkán dúdoltak. Térdre borulva gubbasztottak, mondattöredékeket véstek a járdakövekre. Szó nélkül újra meggyújtották a gyertyákat, amelyeket kioltott a szél.

A három lépcsőfok alján, ahol rálöttek a miniszterelnökre, most kis kövekből rakott emlékmű áll. Körülötte, rajta feliratok és virágok, a szél ostromolja a fekete plakettet, amelyre egy fehér galambot festettek. Orvosi nyelven poszttraumatikus szindrómának hívják, amit most átél ez a nép. Az orvostudomány... Mennyire tehetetlen...

A téren felvertek egy sárga sátrat, benne fehér asztalok és fehér műanyag székek, előtte pedig hosszú sorokban állnak az emberek, és mind arra várnak, hogy a meggyilkolt miniszterelnöknek ír-hassanak. Csütörtökig, a siva leteltének napjáig 25 ezer ismeretlen izraeli állampolgár írt neki levelet.

Újra és újra megpróbálom felidézni a részleteket. Íme, a kis részletek krónikája. Az a visszafogott, zárkózott, félmosolyával mindig inkább kisé mérgesnek tetsző ember ott áll az emelvényen, és nevet. Megöleli Simon Pereszt. Mennydörgő, mégis meleg hangú beszédet tart a béke mellett és az erőszak ellen. Boldognak látszik. Énekel. Ragvog.

Aztán lelépdel a három lépcsőfokon.

A tömeg kiabál utána: Salom, veled vagyunk.

Szemben áll az autója.

A gépkocsi ajtaját már kinyitották.

Felbőg a motor.

S ekkor – egészen közelről – eldördül három lövés.

Rázuhan az aszfaltra.

Sebesülten zuhan az autó hátsó ülésére, egyedül van.

Utolsó szavai ezek voltak: fáj, de nem vészes.

És nem jött a segítségére rohamkocsi.

A sofőr ugyanis nem tudott a Dávid király útján – a rövidebb úton – menni az Ichilov kórház felé. Arrafelé eltorlaszolták az utakat, épp azért, hogy megóvják őt, a miniszterelnököt, úgyhogy a sofőr kénytelen volt az Arlozorov utca felé kerülni egy kilométert, s lehet, hogy ez sorsdöntő távolság volt.

Az ügyeletes orvos nem kapott különleges utasítást. Az első percekben a sebész sem tudta, hogy a miniszterelnök az, akit megpróbál újraéleszteni. A kezelésre koncentrálnak, nem a sebesült arcát nézegetjük, mondta később. Igazi orvosmondás.

Az alsagori műtőben a legkorszerűbb készülékekre kötötték rá, és huszonegy adag vért kapott. Akkorra azonban már eltört a gerincoszlopa, elroncsolódott a lépe, tönkrementek a véredényei, s a holtakat nem lehet újraéleszteni. Csak eltemetni.

Ismét megpróbálom rekonstruálni az apró részleteket.

A pisztoly rövid, 9 mm-es, jó fogású, kis rúgású, kis méretű fegyver volt, melyből a töltények lassan hatolnak be az áldozat testébe. Egy töltény ára 1,4 seker.

A műtőből kilépve Eitan Haber¹ lassan végigment a folyosón, és összeszedegette Rabin vértől lucskos holmijait, amelyek útközben leestek a hordágyról.

Azután kiment a kórház előtti térre, és a kormány nevében hivatalosan bejelentette, hogy a miniszterelnök meghalt. Hallottak már hivatalos kormányközleményt ordítva bejelenteni?

Vajon minden békére törekvő államférfinak gyilkosság áldozatául kell esnie? – kérdezte egyszer Dzsihan Szadat².

Éjjel a kormányülésen Peresz hangja megbicsaklott, arca felismerhetetlen volt.

Vasárnap, a döbbenet éjszakájának másnapján az utcák kihaltak voltak. A boltok üresen kongtak. Mindenütt csak ezt lehetett hallani: nem lehet igaz, nem lehet igaz! Az emberek kivörösödött szemmel jártak-keltek.

A Kneszet előtti téren a koporsó előtt ezek és ezek vonultak el. Sokan több órát utaztak, és órákig várakoztak a hosszú sorban, mely egész a kormánynegyedig kígyózott. Tízezrek indultak haza az éjszaka közepén, mert már semmi esélyük sem volt, hogy Rabin közelébe kerüljenek, aki ott feküdt a koporsóban, kihűlve, holtan, virágokkal borítva.

Hétfőn előbb derült idő volt, majd kissé beborult. Éjszaka megsokasodtak a felhők, és könnyű zápor esett. Szinte már látni sem lehetett.

Délután kettőkor volt a temetés. És akkor szólt a sziréna is.

A Jeruzsálemben vezető úton az autósok megálltak az út szélén, és sírtak.

Tapasztalatból mindenki tudja, én is megtanultam a saját bőrömön, hogy amikor hirtelen meghal az, aki a legdrágább nekünk, megáll az idő. Nem értjük, hogyan képes a föld tovább forogni, mint ha mi sem történt volna, hogy lehet, hogy az emberek továbbra is járnak-kelnek az utcákon, kávéházban üldögelnek, ruhát, cipőt vásárolnak, mozi-ba, színházba mennek, tapsolnak, ha véget ér az előadás, miközben a mi időszámításunk megváltozott, csak azelőtt és azután létezik, semmit sem értünk, és minden sarkon őt látjuk, elevenen. Ez történt most egy egész néppel. Felvirradt a nap, s a nép felkel, de csak sír, semmit sem ért, minden sarkon őt látja, elevenen. De hát miért? Hogyan történt ez? Mitől szorult el egy egész nép torka? Önmagam faggatom. De nem tudom. Ezer választ találok. Mégisincs válasz.

És folyton-folyvást csak részleteket gyűjtök, még és még. És megint faggatom magam.

Tízezrek zarándokoltak el naponta, egész héten át a sírhoz, melyet gyermekek és gyertyák állandó gyűrűje vett körül.

A hét minden napján, esőben-szélben zsúfolásig megtelt a tér gyertyás fiatalokkal. Egész héten ezrek és ezrek álltak ott, esernyővel és gyertyával, a Rav Asi utca 5 alatti ház előtt. Pedig korántsem volt melegségtől sugárzó, mindig ölelésre tárt karú, könnyen nevető ember. Lanyha volt a kézfogása. Nehezére esett az emberek szemébe nézni, kesernyű félmosollyal mosolygott, inkább csak kissé elhúzta a száját. Az emberek tisztelték, és nagyra becsülték. Bízta benne. Nem szerették különösebben, nem is félték tőle. Hogyan vált ez az ember egyetlen éjszaka leforgása alatt a Nemzet Atyjává? Ismét csak magamat faggatom. Hogyan tör-

tént? Volt egy iszonyú éjszaka, és reggelre mítosz született. Pszichológusok majd nyilván kutatják a jelenséget, meg szociológusok, antropológusok, és mindenféle -lógusok. De én nem értem. Ezer válasz van, mégsincs egy sem.

Részt vett minden háborúban, és még csak meg sem sebesült. S végül itt ölték meg, ezen a lépcsőn, az erőszak ellen, a béke mellett rendezett gyűlésen, Tel-Aviv főterén.

Hidrológus akart lenni, és katona lett. (Nem ez volt az álmom, mondta az elegáns stockholmi ünnepeken.) Aztán a nagy hadvezér, a 30743-as számú katona, a hadseregpárancsnok, a háborús hős, egyszer csak mint egy oroszlán, megrázta magát, és fantasztikus fordulattal békeharcos lett. Ez a látszat. Hát persze. Még nagyságot is felfedezhünk benne. Talán ezért történt minden?

Emlékszem: a Har'el-i hadosztályban³, ez volt a fedőneve: „Nagy fénycsóva”. Erre is emlékszem: éveken át állandóan a szemére vetették, hogy a hatnapos háború előestéjén (akkoriban hadseregpárancsnok volt) egyfolytában dohányzott, ivott, rágta a körmét, és végül annyira összeomlott, hogy nyugtató injekcióra volt szüksége. Bevallom, ezért mindig nagyon tiszteltem.

Nővéremmel telefonálok. Minden beszédében megemlékezett a háborúban elesettekről, családjukról és a terrorakciók sebesültjeiről, mondja a nővérem. Figyeld meg, erről egyetlenegyszer sem feledkezett meg. Egyedül ültem a szobában, amikor Stockholmban erről beszélt, és sírtam, mondja, és leteszi a telefont. Nem hívom vissza. Tudom, hogy most is ott ül egyedül a szobában, és sír.

Évszázadokkal ezelőtt az emberek így váltak szentté. Szobrot állítottak nekik egy forrás mellé, és beteg gyermekek gyógyulásáért könyörögtek hozzájuk. De ma? Ebben a hideg világban, ebben az idegen és elidegenedett világban, ebben a hanges, zajos Izraelben, az utakon tülekedő, közlekedési lámpáknál kiabáló, utcán csámcsogó emberek országában? Mi ez? Bűnbánat? Büntudat? Tiltakozás? A naivitás korszakát záró gyászdal? Félelem a vákuumtól? Tisztánlátás? Vágyakozás a változásra? Vészharangkongatás? Valamiféle lázadás? A közhangulat kifejeződése? Ima? A remény hangja? Erőtlenység? Vagy épp csendes erődemonstráció? A testvériség iránti vágy? Nem tudom. Ezer válasz van, mégsincs egy sem.

A Rabint gyászoló nagygyűlésen, a 250 ezres – nagyrészt fiatalokból álló – tömegben egy fiú állt

mellettem, hatalmas fehér táblával, melyen kézírással ez állt: „Peresz, sok sikert, barátom. A valaha csendes többség.” Alacsony fiú volt, feltartotta a táblát, egyfolytában szorongatta, egy percre se engedte le. Olyan magasra nyújtotta a kezét, hogy valahányszor odanéztem, megfájdult a nyakam. Pedig folyton odanéztem, s azt gondoltam: „Mégiscsak van rend a világban. Az éjjelt követi a nappal, a nyarat a tél. S ezt a férfit, akihez fogható nincsen, az éjjel megölték. A világ rendje megköveteli, hogy az éjszaka után jöjjön a nappal, az emberi sors pedig azt, hogy eljőjön a béke. Még a Kadis Jatom vége is: »ja'asze salom«⁴ S az eljövendő béke – mert biztosan eljön, mondom magamban –, a béke lesz a lelőtt Rabin holtteste fölé állított igazi emlékmű, Rabinéra, aki most egyedül fekszik a földben, ott fönns a dombon.”

ORZÓY ÁGNES FORDÍTÁSA

1. Rabin jobbkeze (a ford.)

2. Anvar Szadat felesége.

3. A Palmach hadosztálya, amely 1948-ban megnyitotta az utat Jeruzsálem felé.

4. Az árvák által mondott Kadis. Az ima utolsó mondata: „Aki békét szerez magasságaiban, az szerezzen békét nekünk és egész Izraelnek.”

Jichak Rabin sírja a jeruzsálemi Herzl-hegyen

Köbányai János fotója

A. B. Jehósuá

A megváltozhatóság lehetősége

Ha valaki azt kérné, magyarázzam el féllábon állva és egyetlen mondatban a különbséget a jobb és a bal között, így felelnék: a különbség abban a hitben vagy akár e hitnek csupán a lehetőségében van, hogy a természet örök, és szigorú – genetikai vagy geográfiai – erői ellenében, melyek uralkodnak rajtunk, kiegészülve a család, a közösség és a nemzet múltból hozott kemény erőivel – tehát mindezek ellenében az embernek és kollektívának egyaránt lehetősége van nemcsak arra, hogy változzék, de arra is, hogy megújuljon. Kétségtelen, ezernyi érv fondorkodik ez ellen a hit ellen. Az egész világ egy nagy város, mondják forrásaink, és a mi vége felé tartó századunk története megcsúfolta azt a hitet, hogy az ember a javára változik. És mégis itt található a baloldali szellemi ember legfontosabb bázisa: az akarat a megváltozásra és a lehetőség a megváltozásra. Míg tehát a jobboldali felfogás mindig olyan fogalmakkal él, mint „hűség az elődökhöz”, „a nemzedékek parancsa”, „örökösen ismétlődő sors”, „nemzeti gondolat”, addig a baloldali felfogás a múlt terheitől való megszabadulásról, gyökereink újbóli megvizsgálásáról, a sztereotípiák széttöréséről szól.

A cionizmus mindenkor e két pólus, a jobb és a bal, a forradalom és folytonosság között mozgott, s bár kezdete valóban forradalmárok és lázadók radikális szembefordulása volt az elődökkel és örökségükkel, később azonban mindig arra törekedett, hogy egyensúlyt teremtsen a múlttal és a tradícióval, máskülönben kiszakadtak volna belőle erők, amelyek szétrombolhatták volna az útját.

Jichak Rabin a forradalmi cionista nemzedék szülötte volt, és talán éppen azért, mert ifjúkorában egy olyan ideológia nagy mennyiségét szívta magába, amely azzal büszkélkedett, hogy tökéletes világnézetet teremtett, lett némileg különálló, gyanakvó és türelmetlen ezen ideológia retorikai romantikájával és totális igényével szemben. Olyan emberként, aki mindenekelőtt az összetett és súlyos valóságot éli meg, kritikusan nézte azokat a sokat próbált és jószándékú embereket, akikben eluralkodott egy leegyszerűsítő határozottság.

De a béke táborának hívei azokban az időkben sem veszítették el belé helyezett bizalmukat, amikor úgy tűnt, hogy értékelései és tettei eltávolodtak a béke reményétől. Nem csupán az önmagával szemben is kifejlődött gyanakvása miatt nem úgy vezetett, mint valami mindentudó, akaratát másokra kényszerítő diktátor és nevelő, hanem sokkal inkább mint felnőtt és felelős barát, aki átmenti társait a háborúk boszorkányköréből a béke láthatárára. És ezért nem véletlen, hogy a békével kapcsolatos protokollbeszédeiben nem absztrakt ideológiai, szellemi indokokat sorolt elő: jóval szívesebben érvelt emberekkel vagy emberi életrajzokkal.

Ha számunkra most, a halála után úgy jelent meg, mint felnőtt barát, s ezért volt lehetséges közvetlen szeretetet és bensőséget mutatnunk iránta, akkor Simon Peresz előtt felnőtt testvéreként jelent meg. Mély meghatottság fogott el, amikor hallottam, hogy a sírnál Peresz Rabin testvérnek szólította. Az a tény, hogy a béke folyamata egyazon ország két ikernépe között egy egymással perlekedő ikerpár révén megindult, hogy a folyamat során emberi módon állították helyre kettejük személyes kapcsolatát, hatalmas erkölcsi erővel gyarapította a béke folyamatát.

Most Simon magára maradt. A gyilkosság éjszakaiján fedeztem föl szavaiban először a magány riadalmának új, komor hangütését. Nem csoda, hogy a kulcsszó, amivel kormányon volt társa felé fordult, így szólt: közös munka. És szememben a közös munka értelme nem egyszerűen jó szolgálat vagy baráti hűség, hanem a vezető teljes felelősségtudata felé való fordulás. Az az érzés, amit Rabin és Peresz igen bölcsen nem mint barátok, hanem mint testvérek ápoltak egymás iránt. Ez az érzés az, ami megakadályozta, hogy ez az iszonyatos gyilkosság azzá váljék, aminek szánták, a békefolyamat politikai tragédiájává. Ajándék, amit az elhunyt kormányfő még utoljára adott nekünk rengeteg egyéb ajándéka között. És ezt mindennél jobban megőrizzük.

JÓLESZ LÁSZLÓ FORDÍTÁSA